

Dersi Tamás: Thália magyarul tanul

A hatvanas évek második felében új drámaírónemzedék indult a színpad meghódítására. Ezekben az években jelentkezett drámáival Csurka István, Eörsi István, Fejes Endre, Görgy Gábor, Gyurkó László, Örkény István, Somogyi Tóth Sándor, Sükösd Mihály, Szabó György, Szakonyi Károly, Száraz György, Vészi Endre; ebben az időben mutatták be Dobozy Imre, Hubay Miklós, Illyés Gyula, Karinthy Ferenc, Mesterházy Lajos, Németh László egész sor új művét. Színházaink pedig az új magyar színművek bemutatásán túl még egy fontos feladatot vállaltak magukra: a magyar drámai múlt felkutatását. Már-már elfeledett művek színrevitelével jelentős előadásokat hoztak létre.

Dersi Tamás gyorsan és érzékenyen reagált erre a folyamatra. Könyvét a magyar színházi élet e két vonulata – a kortárs drámairodalom gyarapodása és a klasszikus értékek felfedezése – elemzésének szenteli. Dersi gyakorló színikritikus, közelről ismeri a színház világát. Kötetét azonban nem napi kritikáiból állította össze, hanem a sokoldalú elemzés igényével írt tanulmányokból. Arra törekedett, hogy a kiválasztott művek társadalmi, irodalomtörténeti összefüggéseit vizsgálja, s kitért a megvalósításra, a színházi előadás, a rendező, a színész munkájának vizsgálatára is.

A kortárs drámairodalom alkotásai közül olyan műveket választott elemzése tárgyául, amelyek nem hagyományos dramaturgia szerint épülnek föl. Első pillantásra – csupán a tartalomjegyzék alapján – aligha találhatunk magyarázatot arra, hogy miért éppen ezek a drámák vonták magukra Dersi figyelmét. Csak a mind az író, mind a rendező szándékait vizsgáló, a művek által felvillantott (olykor kihasználatlanul hagyott) lehetőségeket számba vevő tanulmányok adják meg a választ. Dersit a magyar dráma új útjai izgatják.

Nemcsak az olyan nemzetközi sikert aratott műveket vizsgálja részletesen, mint Örkény *Tótékja* és Gyurkó *Szerelmem*, *Elektrája*, hanem kitér a kevésbé sikeres vagy sikertelen művek elemzé-

sére is. Dobozy Imre publicista őszinteségű politikai drámája, az *Eljött a tavasz*, Sükösd Mihály a magyar munkásmozgalom történetének egyik fontos problémáját felmutató műve, *A kívülálló*, Száraz György dokumentumdrámája, *A vezérkari főnök*, Szakonyi Károly második színpadi műve, a világtól való menekülést mint magatartást vizsgáló *Ördöghegy*, valamint Illés Endre és Vas István verses drámája, a *Trisztán* azok a művek, amelyekben Dersi a kortárs magyar drámairodalom kibontakozásának perspektíváit kutatja.

Részletesen elemzi Örkény tragikomédiáját. A dramaturgiai szerkezet, az őrnagy, Tót és Cipriáni magatartásformáinak vizsgálatával, a nyelvi eszközök felhasználásának találó jellemzésével kimutatja, hogy miként találta meg Örkény István a groteszk dráma eszközeit. Ezek érintkeznek ugyan az abszurdok módszereivel, de Örkény történelmileg konkrét situációk és jellemelek segítségével ábrázol.

A *Szerelmem, Elektráról* írott tanulmány körüljárja a művel kapcsolatos vitákat. Az *Eljött a tavasz*, *A kívülálló* és *A vezérkari főnök* elemzésével azt kutatja a szerző, hogy a publicisztikus ihletésű magyar dokumentumdráma hol érintkezik és miben tér el a politikai színház és dokumentumdráma külföldi képviselőinek alkotásaitól. Rámutat, hogy Szakonyi *Ördöghegye* figyelemébresztő atmoszférája, érett dialógustechnikája ellenére is alulmarad saját lehetőségeinek, mert írója nem talált rá a problémák ábrázolásának helyes arányaira.

A klasszikus drámák elemzésében is az a szándék vezeti Dersit, hogy megkeresse a múlt drámairodalmának folytatás nélkül maradt szálait. Madách *Mózesének*, Vörösmarty *Szillei és a Hunyadiak* című művének vagy Petőfi *Tigris és hiénájának* korabeli sorsát vizsgálva kimutatja, hogy ezek a művek megelőzték saját korukat, eltértek a korabeli ízlésvilág és színpadi konvenciók követelményeitől. Nem tabuként tiszteli a klasszikusokat. Például a *Csák végnapjai* esetében kimutatja, hogy az átdolgozás mennyiben tette markánsabbá a mű mondanivalóját és jellemeit. Örömmel üdvözli a klasszikus művek értő átdolgozását és színrevitelét. „Az ilyen művek tárgyukkal, szellemükkel, nyelvi szépségükkel közvetlenül hatnak a nemzetben-népben gondolkodó nézőre. Nem az elszigetelődésre biztatnak, hanem a népek együttesében, európai – olykor kelet-európai – összefüggésben szem-

lélik és mutatják a magyarság sorsfordulóit” – írja.

Sok fontos problémát vet fel Dersi könyve. Sokoldalúan elemez, bizonyítási anyaga gazdag. Miért marad mégis hiányérzetünk a kötet elolvasása után?

A különböző tanulmányok színvonala egyenetlen. *A vezérkari főnök* elemzése például alig több napi színikritikánál. Az *Eljött a tavaszról* szóló tanulmány közepén is oda nem illő, egyoldalas napilapkritikát találunk a színházi előadás lényegbevágó elemzése nélkül, az egyes színészek nevének pusztá protokoll-felsorolásával. (Az ilyen felsorolás még napilapkritikánkban is rossz hagyomány.)

Dersi tanulmányai nemcsak az irodalmi művet vizsgálják, hanem kitérnek a színházi előadás sikerének vagy sikertelenségének okaira is. Ám a szerző több ponton színházon és drámán kívüli szempontokat kér számon az előadástól. Tudja például, hogy *A kívülálló* bukását többek között a rendezés naturalista, a történelmi események illusztrálására törekvő stílusának, szereposztási tévedéseknek tulajdoníthatjuk. Emlékeztetünk Dersit a rendezőn, dramaturgon, színészeken számon kér, az egy meg nem írt dráma: Sükösd kisregénye vagy maga a történelem. Ezt pedig igazságtalan dolog a színháztól számon kérni. Hasonló kifogást emel *A vezérkari főnök* esetében. „Stromfeld dilemmája az ellenforradalmi lázadás óráiban inkább az lehetett, hogy megmaradjon-e a Vörös Hadsereg vezérkari főnökének, vagy pedig siessen volt tanítványai, a ludovikások segítségére” – írja. Lehet, hogy így volt, nem tudjuk. Száraz György azonban nem erről a problémáról írt darabot.

Sok a könyvben a közhely: A *Trisztánról* vagy Illyés Gyula művéről, *A tűfokáról* például alig ír Dersi közismert igazságoknál egyebet. A többi tanulmányban is – értékes részek mellett – sok bőbeszédűséggel találkozunk. S közben elvész a lényeg: milyen is hát az a színház, amely mellett Dersi kiáll; melyek azok az utak, amelyeket követve a magyar dráma, a magyar színház elérheti, hogy eredményei ne legyenek esetlegesek, művészeink erőfeszítései kiteljesedhesenek?

Van Dersi kötetében egy renghagyó tanulmány: a Németh László színikritikáiról szóló. A protokoll-kört akarta volna leróni a szerző a korszak egyik legtöbbet játszott drámaírója előtt színműveinek elemzése nélkül? Nem erről van szó. Ebben a tanulmányban Dersi a színi-

kritikus hivatásáról mondja el a véleményét. Szerinte Németh László a legjobb magyar színikritikus. Példaként említi műveltségét, szűk „céhszemponctoktól” való függetlenségét, szociológiai szemléletét: „Németh példájából leginkább mához – hozzánk – szóló tanulság az, hogy a jelentős kritika: kihívás. Alkat és helyzet ütközéseinek dokumentuma, amelyben hiteles tanú vall önmagáról, koráról, haza és nagyvilág szorongásairól és reményeiről”.

Dersi Tamás maga állította mércéül az ilyen kritikusi magatartást. Kötetéből azonban éppen ez a kihívás hiányzik.

Kalmár Éva
